

ԼՃԱՄՈԼ ԴՊՐՈՑԸ

Այսպէս կոչուեցան, նախ հեգնորէն, ժիթ դարու սկիզբը անգղիացի բանաստեղծներու խումբ մը, որ միացան նկարագրական նոյն կէտին մէջ, զգացումներու գողարիկ վերլուծութիւնները՝ բնութեան սէրին հետ զօդելով: Լճամոլ կամ լճապաշտ (Lakists, the Lakist school) ըսուեցան, վասն զի կը բնակէին Անգլիոյ հիւսիսային լճերու ափունքը:

Իրենցմէ առաջ, ճիշտ է, նոր շրջան մը կար. Գաուզըր, Պէօրնս և Գրէյս անոր ներկայացուցիչներն էին. բայց շրմբոնցիին իրենց աւետած գրական յեղաշրջումը: Այսպէս չեն մեր ներկայ բանաստեղծները: Ասոնք կը հասկնան որ բարոյական ու գրական փոփոխութիւն մը տեղի պիտի ունենայ. իրենք կը գծեն անոր ճամբան, կը ղենեն նպատակը:

Լճամոլներու գլխաւորներն են Ուորտոնը, Գուրիճ, Սաութէյ, Ուիլսոն: Իւրաքանչիւրը, հարկաւ, իր որոշ դիմադիծն ունի. այսու հանդերձ յայտնի է նաեւ թէ հասարակաց աղերսներ ունին իրարու մէջ: Քաղաքականութեան մասին, օրինակ, պահպանողական կողմին (tory) են հակած: Բանաստեղծութեան մէջ՝ հակառակեցան Տրայտնին և Փոփի դպրոցին, բայց միշտ աւանդապահ մնալով Եղիսաբէթի դարու մատենագիրներու հիացման: Բնութիւնը, այն միշտ երիտասարդը ու գեղեցիկ բնութիւնը, իրենց անհատնում ներշնչման աղբիւրն է: Այս անգամ շատ սովորական պիտի ըլլայ, եթէ ըսեմ որ բնութիւնը կը սիրեն. — ամէն բանաստեղծ (ամէն մարդ չըսեմ) իր մէջ այդ սէրը ինքնածին ունի. — Լճամոլներու էութիւնը քացատրելու համար՝ պէտք եմ ըսել որ

զայն կը պաշտեն. չափազանց չէ բառը: Անշուշտ սիրուն լճերն ալ չեն վիրաւորուիր, որովհետեւ իրենք ալ բնութիւնը կազմողներէն են: Շշուկը՝ բան մը կ'առնէ կը տանի իրենց մտածումէն, որ առանձնութիւնն ու լուսութիւնը կը սիրէ, ինչպէս աստղերը՝ մթնութիւնն ու լուսութիւնը: Աչքերին բնութիւնը, դիմացի լճերը միայն կ'ուզեն տեսնել. աւանշին՝ միայն այն ձայնին վարժած է՝ որ կը ծնանի ափերու վրայ ծփանքներու ծածուկ և ընդհատ բախումներէ: Թաւ անտառներու մէջ, վերջալոյսի մեռնող նշոյններու և արշալոյսի նորածագ ճառագայթներու դիմաց՝ իրենց կը թուի թէ հոգիին տիեզերաց հոգիին հետ կը միանայ, « մէկը կը խօսի, մէկը մտիկ կ'ընէ » . ամէն անգամ բնութեան նայելուն՝ հինգած փոշի մը կ'իյնայ իրենց հոգւոյ վրայէն, նոր ճառագայթով մը կը զարդարուին. բան մը կու տան, բան մը կ'առնեն: Այս արդէն — ըստ « Մենախոհէր Երեկորին » ի հեղինակին, — հասարակաց է: « Վարդ մը շօշափեցինք ու հոտուրացինք ». մեր մատներէն ու ուռնգներէն քանի մը հիւլէ կ'անցնին վարդին՝ տեղ տալու համար անկից եկած հիւլէները » : Տեսակ մը խորհրդապաշտութիւն, ուրեմն: Ամենամեծ և ամենաշնչին իրերու՝ լճամոլները կ'ընծայեն — բայց ի ֆիզիքականէ, — բարոյական կեանք մ'ալ: Տեսէք. Ուիլիսոն հոգի մ'է, Կիրքեր ունի. լուսինը՝ քահանայներ, ալիքները (անշուշտ լճին), աստղերն ու ամպերը կը հպատակին ներքին զգացումի մը: Աստղազարդ երկինքը կը սիրեն, երբ մանաւանդ կախուած է իրենց լճերու կապոյտին մէջ. բայց դեռ աւելի հաճոյ է իրենց՝ « աստղ մը, որ միայնակ կը փայլի երկնքի վրայ » :

Ամէնքն ալ իրենց մօրը՝ բնութեան կը նային, կը ժպտին, կը հիանան, կը ներշնչուին և յետոյ կը լուսանկարեն: Եղա-

1. V. Hugo, Les Rayons et les ombres.

2. Հանգած եկեղեցին, էջ 79.

3. J. Demogéot, l'Angleterre.

4. A star, when only one, is shining in the sky.

նակաց մէջ՝ ամառն ու ձմեռը շատ չեն սիրեր, վասն զի չափազանց են. սակայն ո՞վ կրնայ իրենց չափ զգալ, երբ ժպտուն գարունը դալարեցնելու, ծաղկեցնելու և խորտակելու կու գայ այն միապաղապ սառերը, արողջ բնութիւնը արթնցնելով։ Գունաթափ աշունն ալ իր հմայքն ունի, վասն զի գունաթափ է. որովհետեւ « բնկած, ազազուն տերեւներ » ունի, « որոնց հետ կատու մը կը խաղայ »¹։ Այս թէ ուր հասանք, էւ այս վերջին տողերու հեղինակը՝ նկատուած է լճամուղ դարձոյն իրր գլուխ կամ, եթէ կ'ուզէք, հիմնադիր։

*
* *

W. Wordsworthի հայրենիքը Գոզէրմաուտն է, Գրեմպլէնտի մէջ, ուր ծնաւ նա 1770ին. մ. 1850ին։ Իր կենաց մեծ մասը անցուց Ուիկոքսթրիմի լճին ափանց քով, շքեղ տան մը մէջ, աղուոր լեռանց դիմաց, հաստաարիմ բարեկամներէ շրջապատուած, զբաղած իր հայեցողութեան՝ զոր ոչ մի շարժում չի վրդովեր, խորասուզուած բանաստեղծութեան մէջ՝ որ բանէ մը չարգիւտի, խաղաղ ինչպէս իր չորս կողմի գարունը, ապահով՝ ինչպէս գարունին դարձը։ Պաշար ունենալով Լ. 1000ը, նա չըզգար որ ապրիլն ալ զօրուար բան մըն է. նա իր գոյութիւնն ունի, ինչպէս իր տեսած ծաղիկներն ու դալարները. անշուշտ օր մըն ալ պիտի մեռնի, վասն զի ծաղիկն ալ կը մեռնի, վասն զի իր լիճն ալ կը սառի։ Այդ խաղաղ ժամերու մէջ՝ նա իր մտածելը կը լսէ. իսկ իր չորս զին այնչափ անզորք է՝ որ նա կարող է անհունը նշմարել. « Ամենախեղճ ծաղիկն ալ որ կը բացուի, կ'ըսէ նա, կրնայ իմ մէջս յարուցանել արցունք թափելու չափ խոր զգացումներ »։ Ամենաչնչին զէպքերու մէջ անգամ, — որ մեր ամենօրեայ կեանքը կը կազմեն, — նա կը տեսնէ մեծութիւն մը, գեղեցկութիւն մը,

դաս մը. նա չի նայիր արեւուն, երբ սա զէնթիւն վրայ է. իր փափուկ աչքերը՝ մեղմ երանգներու վարժած են. « վերջալոյսի բանաստեղծ մըն է »։ Իր էն ազդու նկարներն ալ՝ մթին գոյն մ'ունին։ Այս տրամադրութիւնը, լճամուկերու գլխաւորին քով, բնազդում մը չէ լոկ. վարդապետութիւն մըն է. « Գրեթէ դարէ մ'ի վեր, — ահա իր գրական վարդապետութիւնը, — մեր բանաստեղծութիւնը ստութիւն է. անոր թէ՛ հիմը և թէ՛ ձեւը խախտու է »²։ Ինչո՞ւ համար են այդ աւանդական այլաբանութիւնները, շրջաբանութիւնները, զորս կարծեցեալ բանաստեղծները ձեռքէ ձեռք կ'անցնեն իրր հնոտի բաներ։

Ամէն ոք բանաստեղծ է, բաց ի քերթողէն։ Ճշմարիտ բանաստեղծը մարդն է որ մարդկանց հետ կը խօսի. պէտք է ուրեմն որ նա գործածէ անոնց ամենօրեայ լեզուն, սրտէ սիրտ խօսողը, սովորական, ռամիկ լեզուն, զգուշանալով միայն անոր կոշտութիւններէն » . . . ահա ձեւի նկատմամբ։ — Լաւ չէ նաեւ սովորական բանաստեղծութեան հիմը, իր գրական ջանքով՝ նա սղմած, աղքատացուցած է արուեստի իշխանութիւնը։ Բոլոր կեանքը բանաստեղծական է իր քով. վասն զի ճշմարիտ է, սիրուն է։ Գիւղացուց, ամենախոնարհ արահատաւորներու կեանքը ամենէն բանաստեղծականը կրնայ ըլլալ, որովհետեւ է՛ն մօտն է ամէն բանաստեղծութեան աղբիւրին, բնութեան։ Բայց այս ճամբան, որչափ նոր, այնչափ ալ սխալական էր. և Ուորսուորտն չուշացաւ անոր միւս ծայրը հասնելու. Փասնըհինգէն մինչեւ ութսուն տարուան իր գրած անթիւ ոտանաւորներու մէջ՝ արձակաբան, ճապաղ կէտերու յաճախ կը հանդիպինք. իր գործին տկար կողմն է աս. Ուորսուորտն, նման Պայրընի (որ զինքը խստիւ ճննադատած է), շատ բան գրելու ախտին մէջ ինկաւ։ Անգղիացի այս երկու բանաստեղծներն ալ՝ ընտրու-

1. W. Wordsworth.

2. Ուորսուորտն, իր նախնական երկերու մէջ, կը հեռուի Փոփէ և Սփենսըրի ոճին։ Յետոյ իր համար յա-

տուկ կերպ մը հնարեց, — ամէն բան պարզ պիտի ըլլար. — պարզ իմաստներ, պարզ նիւթերու վրայ, պարզ բառերով։

թեամբ, ծաղկաբաղի մէջ կը կարդացուին, բաց ի, սակայն, գլուխ գործոցներէ, որոնց էն սիրուն էջերն ալ իրենց թարմութիւնը կը կորսնցնեն՝ շրջանակէն բաժնուելով ։ Երկուքի գործերու մէջն ալ կան այնպիսի էջեր՝ որ մէկ անգամէն աւելի չեն կարդացուիր . կան նաեւ այնպիսիներ՝ զորս կարելի չէ մէկ անգամ միայն ընթերցուել ։ Առաջին տեսակէն է մեր վերը յիշածը . — կատու մը , որ ազագուն տերեւներու հետ կը խաղայ, կրնայ բանաստեղծին մտածում մ'առնել, օրինակ մ'ըլլալով իմաստուն մարդուն՝ որ կը զուարճանայ կենաց անկեալ տերեւներու հետ . բայց 81 տուրբը՝ ձանձրացնել և, չարագոյն, ծիծաղել կու տան ։ Ուրուսուրտն, ինքն ալ, վերջնապէս, ըմբռնեց իր այս թերութիւնն ու ջանաց ազատել անկէ ։ Ապացոյց՝ իր նշանագները, որոնք արժանի են անգլիական և նոյն իսկ բոլոր բանաստեղծութեանց մէջ դասուելու ։ Տիտոն գետի վրայ գրած 20ի չափ հիանալի նուագներէն (1843) Ը. Թ. և Ժ. Բ. միայն յիշենք, իսկ 1798ին, երբ, իբր նոյշ, նա հրատարակեց իր Գնա-րեքական պարերգները, կ'ուզէր ցուցնել, թէ հիմնական տարբերութիւն չկայ ոտանաւորի և արձակի լեզուին մէջ, և թէ առաջինը՝ լոկ ներդաշնակ շեշտ մը կ'աւելցնէ մարդու բնական բարբառին վրայ, երբ նա յուզմամբ կը խօսի ։ Սակայն, Ուրուսուրտն մէջ, բանաստեղծը յաղթեց վարդապետականին՝ Նա իր դիւթի պարզութեամբ կեանքի ամենափոքր մանրամասնութիւնները գեղեցկացուցած և բնականացական ցոլցով մը գունաւորած է մեզ ամենամօտ իրականութիւնները . իսկ իր բնութեան նկարներու մէջ՝ նա զարմանալի համաձայնութեամբ մը զօդած, ձուլած է մեր զգացումներու հետ ձայներն ու երանքները, Այսչափ է ահա լծամոլներու գլխաւորին բանաստեղծական հանճարը ։

Բայց նա իր պարզ լեզուն կը մոռնայ

The excursion (1814) քերթուածին մէջ, կը նախադասէ այնպիսի լեզու մը որ բացատրէ իր գաղափարները ։ Սոյն քերթուածին մէջ պատմութիւն քիչ բան կայ ։ Միակ գործողներն են սկզբնական բարեպաշտ փերեզակ մը, սկեպտիկեան միայնակեաց մը և գիւղացի հովիւ մը ։ Ասոնք յետոյ կ'այցելեն մօտաւոր լիճ մը, առով քերթուածը կը վերջանայ, և հեղինակի յմտով ըլլալն ալ դեռ չգիտցողը կ'իմանայ ։ Հոն բանաստեղծը բնականացական ու բարոյական չոր նութիւն մէջ անգամ, ինքզինքը կը ցուցնէ ճշմարիտ բանաստեղծ մը, « կրօնքը յարգող և տոգորուած բնութեան գեղեցկութիւններով » ։ Վերջապէս, Ուրուսուրտն « ոչ Պայրին չափ զօրաւոր յուզիչ մ'եղաւ, ոչ ալ Թէնիսիւրնի պէտարունստագէտ՝ ձեւի և յստակութեան մասին . . . Գաուփրիի, Պէօնսի և Գրէպի սկսածը՝ նա շարունակեց աւելի ազնիւ զգացումով մը՝ ապագայ գրական յեղաշրջումին » ։

*
*

Ուրուսուրտն բանաստեղծ էր, վասն զի այնպէս կը զգար. իր բարեկամը, S. Taylor Coleridge (1772-1834) նոյնպէս յմտով, բանաստեղծի հանճարն ունէր ։ 23 տարուան՝ հրատարակեց իր Juvenile poemsը, որ կ'աւետէր մեծ երեւակայութիւն մը, զգայուն հոգի մը ։ Կրօնքով Սեկինեան, քաղաքականութեան մէջ՝ զարմացող գաղղ. Յեղափոխութեան, կը մտածէր, իր Սաութէյ քննկալին հետ, Ամերիկա երթալ և հանրային ընկերութիւն մը (pantisocracy) հիմնել. դրամի պակասութիւնը, բարեխախտարար, արգիւնց գինք այս մտացածին գաղափարը իրազորեցին ։ 14 ամսի չափ Գերմանիա կենալով՝ ճանչցաւ և սքանչացաւ Շիլլերի վրայ, տեղեկացաւ Քանթի և Ֆիխտի փիլիսոփայութեան ։ Կը պարծէր — կ'ըսեն

1. Հմտ. Peter-Bell (1819), և այլն.
2. « Strongly impressed with nature's beauties, and finding poetry and instruction in everything

about him », F. Laing. A Hist. of English Liter.
3. Demogoot, l'Angleterre.

— Թէ միակ անգղիացիին էր ինքը որ կրցած էր հասնիալ այս երկու գերմանացի իմաստասէրները: Իր թշնամիները, սակայն, կը պնդեն, թէ սոյն առաւելութիւնն իսկ ձախորդութիւնն էր որ զինքն ալ տեղ տեղ անհասկանալի ըրաւ: Գաղղ. յեղափոխութեան ծայրահեղութիւնը՝ զինքը թագաւորական ըրաւ. սոկինեանը միացաւ Ելիզեցոյ հետ, և այն ատեն յղացաւ այն հիւանալի բրիտոնական գեղարուեստը՝ որուն հետքերը միայն մեզ թողուց: Խմաստասիրութեան մասին, վսեմ տեսութիւններ ունեցաւ՝ որոնց մէջ տրամաբանութենէն աւելի՝ երեւակայութիւնը մաս ունէր: Հաստատուելով յետոյ Գիգուէի, Սկոտլոյ լենքուն մէջ, Ուորսուորտի և Սաութէյի զրկից, անոնց հետ կազմեց Լճամուր զարդը:

Գուրիճի հանճարին ուղղութիւնն ուրիշ էր, բնական է. նա լնամուր պիտի չըլլար, բայց եղաւ. այդ զարդը բաւական նեղ էր իրեն: Որովհետեւ լաւ մտերմութեան մէջ էր Լճամուրեի ու գլխաւորին և Սաութէյի հետ, բնական հետեւանք մը համարեցաւ թիչ մ'ալ անոնց զրչին նմանելու. և յաջողեցաւ:

« Գուրիճի գործերը մեզ կը ցուցնեն, թէ նա որչափ աւելի մեծ բանաստեղծ կրնար ըլլալ՝ քան ինչ որ էր: Իր քերթուածներէն շատերը՝ գեղեցիկ սկզբնաւորութիւններ են միայն — կիսաբաց վարդեր, որ կը ցուցնեն իրենց տեսքն ու բուրումնն թէ որչափ հոտաւէտ և սիրուն պիտի ըլլար ամբողջ բացուած ծաղիկը: Բանաստեղծը, սակայն, երազող, ծոյլ... էր, միշտ հիւսնալի գործերու ծրագիրներ կը շինէր, որոնց վրայ տուր մ'ալ շէր գրեր »: Գուրիճի համբաւը երկար ատեն հաստատուած էր իր պատմանեկութեան յոյսերուն վրայ: Հատերն ըսին, թէ նա էն մեծ բանաստեղծը կրնար ըլլալ, եթէ այդ մասին ամսնէն անհոգը եղած չըլլար: Իր

Երբ Նաւագար (Ancient Mariner) պարբերը՝ ամենէն յաճախ կարդացուածը՝ տարօրինակ է. « մտածումի և գաղափարի յայտուեն կերպին մէջ՝ Պիտերէրի պարբերները կը յիշեցնէ »:

Բայց իր կիսատ քերթուածներու (Love, Լիւ. — Christabel. — Kubla Khan, և այլն) մէջ անգամ կը տիրէ երեւակայութեան ճոխութիւն մը և Միլտոնն ու Շէքսպիրը յիշեցնող նկարներ: Ամէն շարժման կը թրթուար նա. « և է ոճ՝ իսկոյն կ'ըմբռնէր. ունէր անտարակոյս հանճարի ցուլացումներ՝ որ կ'երեւնային յանկարծական և վսեմ հառաչանաց մէջ. բայց այս հանճարը անկատար, հատակոտոր մնաց:

*
*

Ուրիշ շատ մըն ալ Robert Southey (1774—1843) Գուրիճին քննեկալը: Սա իր հայացքը աւելի հեռու հորիզոններու վրայ նետեց: Անգղիական բանաստեղծութեան ու ժողովրդական ճաշակին մէջ նոր ձգտում մը դրաւ, — պատմական և աշխարհագրական հետազոտութիւններ: Ամէն ինչ բանաստեղծական է՝ ամենախոնարհ կեանքի մէջ անգամ, ըսած էին Ուորսուորտի և Գուրիճի. — ամէն ինչ բանաստեղծական կրնայ ըլլալ պատմութեան մէջ, որ յագեցնու կեանքն է, կ'աւելցնէ Սաութէյ: — Նախ հասարակագետական և միանձնական աղանդաւոր, յետոյ պահպանողական և անգղ. օրթոտք, երբեմն հակառակորդ նախնի հաստատութեանց, և երբեմն անոնց պաշտօնական ջատագով, տարակոյս ձգեց իր նկարագրի հաստատութեան վրայ: Իր արձակ գրութեանց մէջ նշանաւորն է Բիլիլը (6 հտ.), կուսակցութիւններով ընդհատուած. և կը բացուի է գլուխէն, քնծայականը 31 էջին վրայ, նախաբանը՝ 20 էջին, Ա գլուխը կը գտնուի Հի գլուխէ վերջ. սակայն լի է գաղափարներով, հարուստ ոճ մ'ունի, հմուտ իմաստասէր մ'է: Սաութէյի քերթուածները հետաքրքրական են: Աշխարհիս գրեթէ ամէն կողմ տեսարաններ ունի: Միջին դարու Գաղղիա (Joan of Arc,

1. F. Leing. Hist. of Eng. Lit.

2. J. Demogot.

1795), Ռաբիա (Thalaba, 1803), Մեդոկ (Medoc, 1805), Հնդկաստան (Curse of Kehama, 1811), Ռոդերիկ (Roderick, the Last of the Goths, 1814), Ասոնը մէյմէկ վէպեր են, կէս դիւցազներգական, կէս քնարերգական, որոնց մէջ բանաստեղծին երեւակայութիւնը, անծայր հմտութեամբ թեւաւորուած, հետզհետէ կը տիրէ այն ամէն նոր, փայլուն իրերու՝ որոնց կը հանդիպի անցած երկիրներու մէջ։ Նոյն իսկ Պաուլթէյի ոտիները չէին կրնար ուրանալ « իր պատկերներու խանդը, կնիքը, փայլը ... »։ Ի հարկէ, իր այս նկարագիրներու մէջ (մանաւանդ Curse of Kehama-ի մէջ) անբնական և, հետեւաբար, սխալ բաներ ալ կան։ Գլխաւոր տեսարանները՝ վերոյիշեալ հնդկական ներշնչումով գրուած քերթուածի մէջ, — « Ովկիանու ճամբաներու տակ՝ » — ամենաբարձր երկնքի — ամենախոր դժոխքի մէջ են. իսկ իր անձինքն այնպիսի քնոյթներ ունին՝ որոնք մեր աշխարհի մէջ չկան։ — Պաուլթէյ ի զուր խղճամբտ խնամքով մը կը նկարագրէ տեսարաններն ու բարքերը. ի զուր իր ծանօթութեանց մէջ կը շապլէ ճամբորդներու վկայութիւնները, հաստատելու համար իր նկարագրութեանց ճշդութիւնը. գերագոյն ճշմարտութիւն մը կայ զոր չի կրնար ըմբռնել. — այսինքն՝ մտնել մարդկանց զգացումներու և համուզումներու մէջ՝։

Իր քերթուածներու բանաստեղծական մասին մէջ, սակայն, աւելի յաջող է Պաուլթէյ։ Երկու մասի կը բաժնուին. առաջինները երկայն և ուռցիկ, իսկ երկրորդները — Ուրսուտորտի ոճով, — կարճ ու պարզ։ Իր դիւցազներգականները առաջինին կը վերաբերին։ Հոս ամէն բան նկարագրական է, կոկիկ, ճիշտ, բայց նաեւ ծանծաղանալի. որովհետեւ չենք համակրիր իր մտուցած բնաւորութիւններու հետ. ասոնք մերինը չեն։ Այս յօտնոյն ալ, ու-

րեմն, բոլորովին երեւակայութեան մէջ սուղուելով, մոռցաւ իր չորս կողմի մարդին ու մտածումը։ Երեւակայութիւնը յարմար չէր իր դարոյցին։

* *

Ասոնը են ահա Ուրսուտորտի աշակերտներն ու բարեկամները։ Իրենց դարոցին փայլն ու համբաւը պահելու համար ասոնք արդէն բաւական էին։ Բայց շատ անգամ իրենց միաբանութեան մէջ կը դասուի Նաեւ John Wilson (1785—1854), սրամիտ, բնական ոճով և կոռուստէր գրիչը, որ դիպուածով յնամուր ալ եղաւ, երբ կը բնակէր Իլլըրի, Ռինտլմիթի մօտ։ Առիթ ունենալով լճամուր բանաստեղծներու հետ խօսակցելու, աչքը՝ քովի սիրուն լճերուն գնաց և ինքն ալ Ուրսուտորտի ոճով ոտանաւորներ գրեց։ Իր միւս գրութիւնները երեք դասակարգի կրնան բաժնուիլ. քերթուածներ, վէպեր և յօդուածներ։ Առաջիններէն՝ նշանաւորն է Isle of Palms և City of the Plague. որոնց մէջ կը տիրէ զօրաւոր երեւակայութիւն մը՝ միացած քաղցրութեան և գորովի հետ, զորոնք հեղինակը չափազանցութեան տարած է, ինչպէս կը կարծեն ոմանք։ Իր սկզբնական պատմութեանը (օր. Trials of Margaret Lyndsay) լի են գեղջական նկարներով և տեսարաններով, բայց ընդհանրապէս տիւր և մեղամաղձիկ կերպ մ'ուներին։ Սակայն Ռիլըրիի հանճարը գնահատելու համար՝ պէտք է իր յօդուածներուն (Recreations of Christopher North և Noctes Ambrosianae) դիմել։ Ասոնց մէջ նա ցոյց կու տայ կորով, սրաւմտութիւն, կատաղութիւն։

* *

Ուրսուտորտի դարոցը, ճիշտ է, շարժում մը յառաջ բերաւ, բայց երկարատեւ չէր. իր մահը (1850), արդէն, կատարեալ

1. W. Hazlitt, The spirit of the age, էջ 89.
2. Under the roost of the ocean.

3. J. Demogout.
4. Blackwood's Magazine (Magazine articles).

հարուած մ'էր անոր անշարժութեան, Ուրովհետեւ, — պէտք է ըսել, — չէր այն մեծ զրական յեղափոխութիւններէն՝ որոնք իրենց հնարելին հետ չեն միանիր. եթէ կ'անհետանան՝ բայց դարերէ վերջ։ Լամոյրներու սահմանը՝ լինելունն էր. ազդեցութիւնին ալ հոն սահմանափակուեցաւ։ Փանի մը սրտերու խոհերն էին, որ քանի մը սրտեր յուզեցին. — այսչափ։ Ամէն տեղ բնութիւնը կայ, բայց ամէն կողմ լին չկայ։ Գոլըրի, Սաութէյ, օրինակ իմ, բանաստեղծ էին, եթէ լինէր ալ տեսած չըլլային։

Հ. Ղ. ԲԻՅԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԵՊ

ՏԻՔԵՐԻՍԻ ՆԱԽԱՎԱՐՆ

(Շարունակութիւն տես էջ 124)

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

ԱՍՊԱՏԱԿՈՂՆԵՐԸ

Հերոսիմոսի մեկնելէն տարի մը վերջը՝ նոր նոր դժբախտութիւններ սկսան նեղել Հոովմը, և կը սպառնային երթալով դեռ աւելի նեղել զայն։ Ալարիկոս փրկանքն ընդունելով քաշուեց էր Տոսկանա, և կը սպասէր հոն որ Սնորիոս կայսրն ընդունի իր դրած խաղաղութեան պայմանները. բայց Սնորիոս կամ լաւ եւս ըսել՝ իր պաշտօնեայն Սիմպիոս չուզեց ընդունիլ զանոնք։ Ալարիկոս զայրացած՝ նորէն ճամբայ ելաւ դէպ ի Հոովմ և կանգ առաւ ի Պորտոյ, Տիբերիսի գետաբերանին աջակողմէն վրայ կառուցուած տեղ մը, որ շատ հոյակապ գործ մը կը թուէր սքանչելի կերպով շինուած՝ ճախճախուտ երկրի մը վրայ, փրփուղէզ ալիքնիւտ սաստկութեան դժմադրելու համար, ուսկից քանի մը աւերակներ միայն կը մնան այժմ։

Առջի առաջինէն շատ աւելի հաւաոր կերպով սկսաւ այս անգամ, և Հոովմայեցիներն փրկութեան ո՞ր է միջոց մը չունենալով՝ ստիպուեցան նոր հրամանատար մ'ընտրել Ալարիկոսին կողմէն առաջարկուած իրենց։

Երբեկոյտն հարկաբուեցաւ զուլի ծոկ գոթացի թագաւորին կամքին և քնարեց Ատալոսը, որ Սնորիոսին կողմէն իբրեւ թաղաքապետ դըր-

կուած էր Հոովմ։ Իսմիկ ժողովուրդն մոլեգին ցնծութեամբ և ծափահարութեամբ ընդունեցաւ նոր հրամանատարին կողմէն իրեն առաստաճեալ նուած պարզէները, և յիմարեցաւ տեսնելով կրկիսական խաղերը և մրցումները՝ որոնք մեծ հանդիսով տեղի ունեցան Փաւսեան ամփրիթէաւորնին մէջ։

Ատալոսի ընտրութիւնն սակայն շատ անհաճոյ անցաւ քրիստոնեաներուն, վասն զի անոնք չէին կրնար սիրով տանիլ այնպիսի հրամանատարի մը տիրապետութեան, որ հեթանոսութեան մէջ կրթուած ըլլալով՝ միայն Ալարիկոսին հաճոյք մ'ընելու համար երդումով հրաժարեւ էր աստուաներու կրօնքէն, և մկրտուեց էր արիոսեան եպիսկոպոսէ մը, և այսպէս՝ հեթանոսութենէն մտեր էր հերետիկոսութեան ծոցը, առանց բան մը կրօնցնելու իր նախնի կրօնքէն։ Իւ այս բաւնիս ապացոյց մը տալու համար՝ այնպէս ըրաւ որ նորէն հաստատուին հեթանոսական մեհեան, ներս, և գրամեկուր վրայէն շնչել տալով Քրիստոսի փաճազրով՝ խաչանշան դրօշը՝, անոր տեղ կոթել տուաւ հոովմէական յաղթանակին առասպելախառն գրոյցը։

Երկու շաբաթի դէպքեր Հոովմայ խաղաղութիւնը կը վրդովէին, անդին մեր պատմութեան գլխաւոր անձինքներու վիճակի շատ լաւ էր։ Կղոյրիոս և Վաղերիա այլ եւս չէին ողբար Մարկեղոսի բացակայութիւնը, վասն զի իրենց ցաւն բաւական ընդմայեց էր և համբերութեամբ կը սպասէին անոր վերադարձին։ Դեկտմն ալ նոյնպէս առաջուան պէս մեղամաղձոտ չէր, վասն զի այս առաջին անգամն ըլլալով երջանկութիւնը կը ծաղկէր անոր, իր երիտասարդական երեւակայութեան առջին ներկայանալով երջանիկ ապագայ մը։

Մելանիան ալ միտքը դրած ըլլալով երուսաղէմ երթիլ, մեկնելէն առաջ կ'ուզէր ապահովուած տեսնել իր պաշտպանեալներուն եղջանկութիւնը, ուստի իր հարստութիւններուն մէկ մասը թողուց Վաղերիային, և տեսնելով միայն զամայն օրիորդին վրայ Դեկտմն փուլվիտսին ու նեցած սիրալիլ զգացումը, առաջարկեց իրեն որ անոր ձեռքն ուղէ. սակայն պատրիկն ազնուական գոտղութեամբ մը լեցուած՝ մեղքեց պատրիկուսոյն ըրած այս թախանձագին առաջարկը, չուզելով հարուստ հարսի մը ծախսով ապրիլ՝ էր ինքն այնքան աղքատ էր։

Մելանիայի կրկին ու կրկին աղաչանքներն պարապի պիտի էլլէին, եթէ Ասեիլա՝ որ օրէ օր մահուան դռուը կը մօտենար՝ չթախանձէր երիտասարդին՝ որ ընդունի իր թողուցած ժառանգութիւնը, որպէս զի ինքն ալ մեռելէն առաջ ապահովուած տեսնելով իր բարեկամուհիին որդւոյն ապագայ երջանկութիւնը՝ գոհութեամբ սրտի աւանդէ իր հոգին։

Կղոյրիոս ամենայն ուրախութեամբ ընդունեցաւ պատրիկին առաջարկը, և օրհնելով աս-

1. Monogramma.

2. Labaro.